

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1970

Cilt : XVIII

Yayın Komisyonu:

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY (*Dekan*)
Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN
Prof. Dr. İ. A. ÇUBUKÇU
Doç. Dr. İ. CERRAHOĞLU
Doç. Dr. M. HATİBOĞLU
Doç. Dr. Hüseyin ATAY

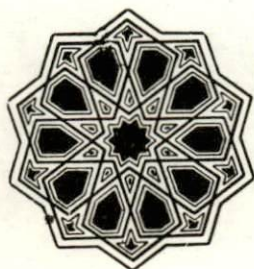
Yıl : 1970

Cilt : XVIII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

YIL : XVII

YIL : 1970

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - ANKARA 1972

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'an ve Hadis'te Aile Planlaması</i>	1
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Sufyân b.Sa'id es-Sevri ve Tefsiri</i>	23
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>İbn Ebi Hâtim ve Tefsiri</i>	35
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Bergson'da Şuur Halleri ve Zaman</i>	47
Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU, <i>İbahilik ve Batınilik</i>	67
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Allah'ın Halifesi : İnsan</i>	71
J. SCHACHT, "Peygamberin Sünneti" Tabiri Hakkında (çev. Mehmet S. HATİBOĞLU)	81
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Üç Müfessir Bir Tefsir</i>	85
Dr. Abdülkadir ŞENER, <i>İslâm Hukukunda Maslahat ve Mefsedet Anlayışı</i>	105
Osman KESKİOĞLU, <i>Muhammed Abduh</i>	109
M. Turhan ÖZDEMİR, <i>Goethe'nin Şiirinde Hz. Muhammed</i>	137
Prof. Dr. Fuad KÖPRÜLÜ, <i>İslâm Şüfi Tarikatlerine Türk-Moğol Şamanlığının Te'siri</i> (çev. Yaşar ALTAN)	141
Dr. Halil CERR, <i>Farabî Füsüs'ül Hikem'in Yazarımıdır</i> (çev. Kifayet ÖZAYDIN)	153
William P. ALSTON, <i>Din</i> (çev. Günay TÜMER)	163
Muhammed KAFAFİ, Ph. D., <i>Abū Sa'id Muhammad B.Sa'id Al-Kalhâti'ye Göre Hâriciliğin Doğuşu</i> (çev. Ethem Ruhi FIĞLALI)	177
Claude CAHEN, <i>Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri</i> (çev. İsmet KAYAOĞLU)	193
 <u>Kitap Tanıtma :</u>	
<i>Mukârenetu'l-Edyân</i> , (Günay TÜMER)	203
<i>Bibliyografya</i> , (Dr. Abdülkadir ŞENER)	223
<i>Tabiat'ud-Da'vet-il-Abbasiyye</i> , (Mustafa FAYDA)	227

“PEYGAMBERİN SÜNNETİ” TABİRİ HAKKINDA*

J. SCHACHT

Türkçesi: Mehmed S. HATİBOĞLU

Son incelemelerinden birisinde Bayan Veccia Vaglieri, İslâmın başlangıcında *sünnet* tâbirinin ikili siyâsî mânâsını ortaya koymuş bulunmaktadır¹. Hareket noktası olarak, tarihçilerin, üçüncü halifenin 23/644 yılındaki tayini ile ilgili rivayetlerini almıştır. Onların naklettiklerine göre, Abdurrahmân ibn Avf, Ali ve Osmân'a: Kur'âna, Peygamberin *sünnet*'ine ve ilk iki halifenin hareket tarzına (*sîre* veya *fi'line*) riâyeti tekeffül edip edemeyeceğini soracak, ve Ali, onları örnek edinmeyi reddedecekti. Bayan Veccia Vaglieri, bahis mevzûu şeyin, siyaset, bilhassa mâlî siyaset meseleleri olduğu neticesini çıkarmıştır ki, görüşü münakaşasız doğrudur. Bununla beraber, beni ilgilen-diren husus, Peygamberin *sünnet*'i tâbirinin kullanılışdır. Yaşadıkları devir, üçüncü hicrî asır öncesine geçmeyen tarihçilerin, bu dramın aktörlerine dair naklettikleri hususlar, harfiyyen kaydedilmiş rivayetler değildir, gerçekten de, çeşidli nüshalarda oldukça mühim farklar mevcut bulunmaktadır, ve biz aslında bu beyanların, iki asır zarfında değişikliğe uğramış ve muahhar bir terminoloji kalıbına dökülmüş olmaları ihtimalini daima göz önünde bulundurmak zorundayız. Bütün bunlar, tekrar ediyorum, asıl mâlûmâtın gerçek olmadığı mânâsına gelmez, fakat biz, gerçek metod adına, şekil bakımından ihtiyath davranmak durumundayız. Bu hâdiselerden elli sene sonrasının münakaşasız sıhhatta bir kaynağı, bize açık bir şekilde gösteriyor ki, Peygamberin *sünnet*'i tâbiri, muhakkak ki bu ilk asırda mevcûddu, fakat, resmi ve müstakil bir düstûr olarak, Kur'an ile ilk iki halifenin *sünnet*'i arasına henüz dahil edilmiş değildi, ve onlardan sonraki halifelerin takib ettikleri siyasete müteveccih tenkidler, daima, onların Kur'andan ve Ebu Bekir ile Ömer'in *sünnet*'inden uzaklaşmış olduklarını söylemekle yetiniyordu.

* Bu makale-"Sur l'expression "Sunna" du Prophète"- ismiyle, "*Publications de l'Université de Téhéran*"ın 843. kitabı olarak neşredilen: MÉLANGES d'Orientalisme offerts à HENRI MASSÉ, (1963)'ün 361-365. sahifelerinde çıkmıştır.

¹ L. Veccia Vaglieri, *Sulla origine della denominazione "sunniti"*, *Studi Orientalistici in onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma, 1956, II, 573-585.

Burada bir mektubdan bahsedeceğiz, ki bunda İbâdilerin reisi Abdullah ibn İbâd, Emevî halifesi Abdülmelik'e, talebi üzerine ,Emevilerce merdûd sayılmayan Osman'ın siyasetine olan itirazlarını etraflı bir şekilde açıklamaktadır. Mektubun metni, ibadi müellif Ebû'l-Kâsım ibn İbrâhîm el-Berrâdî'nin *Kütâbu'l-Cevâhir*'inde muhafaza edilmiştir (yazılış tarihi 810/1407 'ye doğrudur)². Mükemmel tavsif edilmiş bir siyasi durumu aksettiren vesikânın sıhhati aşîkârdır ve Abdülmelik ile Hasanü'l-Basrî arasında buna muvazi ve muasır mektublar teatisi ile tasdik edilmiş bulunmaktadır³. Mektub 76/695 senesi civarında yazılmış olabilir.

Hilâfetinin sonuna doğru Osman, hakikaten ciddi bir fikir değişikliğine dûçâr olmuştu. Onun, ilk iki halifenin yolunu takib edeceğini va'd etmesi, yani, onların, ümmetin yeni ihtiyaçlarına uydurulmuş mâlî siyasetlerini tatbik etmesi ve bu suretle, Peygamber tarafından ittihaz edilmiş kararların dışına çıkması, Ali'nin bunları kabul etmeyişi karşısında, hilâfetin 23/644 senesinde kendisinde kalmasına yaramışdı.⁴ Fakat o, şartların tazyiki altında, ki biz ahvalin icabatını pekâlâ takdir edebiliyoruz, Ebû Bekir ve Ömer tarafından çizilmiş yolda devam ettiği zaman, bid'atle, Kur'anın umdelerine ve seleflerinin yoluna muhalefetle itham olundu. Abdullah ibn İbâd'ın mektubunu, meşgul olduğumuz meseleye doğrudan doğruya tatbik imkânını veren işte bu keyfiyettir.

Abdullah ibn İbâd, Peygamberin *sünnet*'i mefhumunu gayet iyi bilmektedir, fakat bu tabir, daima Kur'ana bir atıfla bağlıdır⁵. Onun gösterdiği deliller, muttariden Kur'andan ayetler zikriyle desteklenmiştir (ben, 11 sahifede bunlardan 48'ini saydım)⁶, ve Peygamberin fi'line asla bir atıf yoktur. Yalnız bir defa (157, 11) Peygamberin bir sözünü kaydeder: "Rabbime itâatsizlikte bulunursam, kendisinde şübhe olmayan bir günün azabından korka-

2 Kâhire (Bârûniyye) taş baskısı, 1302, 156-167; Brockelmann, GAL², II, 311, S. II, 339; R. Rubinacci, AIUON, N. S., IV (1952), 95-110, Rubinacci'nin italyanca tercemesi, AIUON, N. S., V (1954), 92-121, E. Sachau tarafından almanca özeti, MSOS, II/ii (1899), 52-56 (Kıesfu'l-Ğumme'ye göre, Brockelmann, GAL³, II, 539).

3 Krş. H. Ritter, *Der Islam*, XX (1932), 67-83, J. Obermann, JAOS, LV (1935), 138-162.

4 Bana göre de münâkaşadan müstağni olan bu netice Bayan Veccia Vaglieri'nindir.

5 S. 157, 18; 158, 11; 164, 10, 18; 165, 4 (burada siyak sibak, *سنة نبي الله* ile *في دينهم* kelimesinin dercini gerektirmektedir, 21, 166, 3.

6. Meselâ bk. 156, 20; Peygamberin *sünnet*'ine hiçbir işarette bulunulmaksızın: *الله ذلك البينة من كتاب الله* ve 157, 1, yine Peygamberin *sünnet*'ine işaret etme den: *و أنزل عليه الكتاب و بين فيه كل أمر و فصل فيه كل حكم ليحكم بين الناس* v.s.

rım”, fakat bunlar ,bizzat Kur’anın, Peygambere söylemesini emrettiği sözlerdir (6. En’am/15; 10. Yûnus/15; 39. Zümer/13)⁷. *Sünnet*, uyulacak düstûr, doğrudan doğruya Allahtan gelmektedir, ve Peygamberin *sünnet*’i, kat’iyetle Kur’ana uymaktan ibarettir.” ثم أورش الله عز وجل المسلمين الذي جاء به محمد صلى الله عليه وسلم وهو كتابه فاخذ كتاب الله وعمل بسنة نبيه.” (157, 15).” (157, 15).” Onun Kitabıdır” (157, 15).” Ondan sonra Ümmetin idaresini Ebû Bekir deruhde etti, ve Allahın Kitâbını aldı, ve Onun Peygamberinin *sünnet*’i ile amel etti “(157, 17) – aşıkârdır ki Kur’ana tâbi olarak. “Hidâyet *imâmı* Kur’ana uyandır, (ganimeti) Allahın böldüğü gibi bölen, ve Allahın hükmü ile hüküm verendir” (166, 11). “Dalâletin *imamları*, Allahın vahyettiğinden başka türlü hüküm verenler Allahın taksiminden başka türlü taksim edenler, ve « يغير سنة من الله »” Allahın gelen bir *sünnet*’e tâbi olmaksızın”, kendi hevalarına uyanlardır” (166, 14). Kur’an, Peygamberin, Onun Sahâbesinin, ve ilk iki halifesinin rehberi olmuştur (157, 6, 8–11, 23; 166, 2,5). Abdullah ibn İbâd’ın, Peygamberin *sünnet*’ini, Kur’an ile Selefin yahud Ebû Bekir ve Ömer’in *sünnet*’i arasına dahil ettiği kısımları işte bu manâda anlamamız gerekir (158, 11; 164, 18; 165, 4). Abdülmelik, Osman ve haleflerinin çizdiği yolu takip ettiği için dalâlettedir (164, 13), zımnen ilk iki halifenin yolu ile tezat teşkil etmektedir, fakat bir defacık olsun Peygamberin çizdiği yola hiçbir atıfta bulunulmuş değildir. Atıfta bulunduğu daima Kur’andır, ister tek başına (159, 16; 161, 6; 162, 5; 163, 1 v.s.), ister Ebû Bekir ve Ömer’in fi’line bağlı olsun (158, 8; 160, 21), yahud da her iki halifenin fi’line (158, 7) veya sadece Ömer’in fi’line (160, 3), fakat Abdullah ibn İbâd’ın, Osman’ın ve Abdülmelik’in fi’line karşı koyduğu şey hiçbir türlü Peygamberin fi’li değildir.

Şu halde netice olarak dememiz gerekir ki, 76/695 senesinde Peygamberin *sünnet*’i mefhumu, Kur’anla bir seviyede, müstakil düstûr olarak henüz yerleşmiş değildi, ve bu tabir, Abdullah ibn İbâd’ın düşüncesinde, Kur’anda bildirilmiş ahkâmın ötesine gitmiyordu, ve Peygamberin *sünnet*’ine uymak, bizzat Peygamberin yaptığı gibi, ancak Allahın Kitâbına uymaktan ibaretti. Kur’anın yanı sıra bir başka müstakil düstûr şayed varsa, bu, Abdullah ibn İbâd’a göre, Peygamberin *sünnet*’i değil, fakat Ebû Bekir ve Ömer’in *sünnet*’i-

7 Bu cümleden, Abdullah ibn İbâd’ın, Hasanu’l-Basrî’den farksız şekilde hiçbir *hadis* zikretmemiş olduğunu görmek câlib-i dikkattir. ضالة üzerinde, müslüman olmanın neticeleri, mühtedinin kazançları mevzûunda her ne kadar bu meseleler onun itirazları listesinde mütebâriz bir şekilde yer alıyor olsalar da (160, 9.) pek meşhur hadislerin câhili gözükmesi hâssâten işaret edilecek bir husustur,

dir. Bütün bunlar 23/644 senesi için çok daha kuvvetle geçerlidir, ve, Kur'an, Peygamberin *sünnet*'i ve ilk iki halifenin yolu üçlüsü, ki bu tabiri, tarihçilerin bu seneye aid rivayetlerinde buluyoruz, fikirlerin muahhar gelişmesinde kazanacağı manada asla izah edilmemesi gerekir. Eğer Peygamberin *sünnet*'i tabiri daha o devirde mevcudsa, bu, Abdullah ibn İbâd'ın mektubunda anlattığının dışında hiçbir şey ifade ediyor değildi. Hatta mümkündür ki bu tabir, istikbalde o derece temel hale gelecek (fakat Abdullah ibn İbâd'ın mektubuna muvazî metinlerin çoğunda eksik) olan bir tabirin, bu mühim mevzuda hesaba dahil edilmemiş olmasını garib karşılayacak bir nesil tarafından idhal edilmiştir. Peygamber tarafından alınmış kararların dışına çıkmanın hangi ölçüde mübah olduğunu sarahatle bilme Müslümanlar için bahis mevzuu olduğu sırada, 23/644 senesinde, Peygamberin *sünnet*'ine bir atıfta bulunmanın işe yarar bir delil hizmeti görmeyeceğini dikkate almamız gerekir. Metnin bir başka cihetten tahkikine inanyorum: Abdullah ibn İbâd, Peygamberin *sünnet*'inin yanı sıra, Ebû Bekir ve Ömer'in *sünnet*'inden bahsetmekte tereddüd etmiyor, 165, 4), nitekim onlardan sonrakilerin *sünnet*'inden de söz etmektedir (158, 9; 164, 18), halbuki biz *sîre* ve *fi'l* tabirlerini, tarihçilerin rivayetlerinde, ilk iki halifenin yolu manasında kullanılmış görmekteyiz, ki bu, muahhar sistematik gelişmenin göz önüne aldığı şeydir.

Abdullah ibn İbâd'ın mektubu, Peygamberin *sünnet*'i mefhumunun ancak siyasi bir manada intişar bulduğu bir devire aittir.

Bir tabirin tarihçesinden bahseden bu küçük tedkiki, büyük üstad ve meslekdaşa, hayranlık ve dostluğun şahidi olarak sunulmakta olan bu cildde takdim etmeyi münasib buluyorum, ki Sayın Massé bu tabirin kat'i manâlarını, mütâd fesahatiyle bizzat işlemişlerdir⁸.